

АКМЕОЛОГІЧНІ ДЕТЕРМІНАНТИ ПРОФЕСІЙНОГО РОЗВИТКУ МАЙБУТНІХ ВИКЛАДАЧІВ ПТНЗ

У статті схарактеризовано акмеологічний аспект навчально-виховного середовища вищого навчального закладу та проаналізовано якість психолого-педагогічної підготовки майбутніх викладачів природничо-математичних дисциплін.

Ключові слова: акмеологічні детермінанти, викладачі природничо-математичних дисциплін, професійний розвиток.

Постановка проблеми. Національна стратегія розвитку освіти в Україні на 2012-2021 роки визначає основні напрями, пріоритети, завдання і механізми реалізації державної політики в галузі освіти, зокрема професійно-технічної. Найважливішим для держави є виховання людини інноваційного типу мислення та культури, проектування акмеологічного освітнього простору з урахуванням інноваційного розвитку освіти, запитів особистості, потреб суспільства і держави. Недостатня відповідність освітніх послуг запитам особистості може призводити до недосконалого професійного становлення згідно потребам ринку праці. Отже, виникає необхідність у підвищенні якості освіти на інноваційній основі та створенні сучасного психолого-педагогічного супроводу навчально-виховного процесу.

Аналіз досліджень і публікацій. Сучасні аспекти професійної школи у вітчизняній науці досліджували І. Бендера, Н. Брюханова, Є. Громов, С. Гура, С. Демченко, І. Каньковський, О. Коваленко, М. Лазарев, В. Лобунець, О. Макаренко, Н. Ничкало та інші. Останнім часом підґрунтям досліджень процесу підготовки майбутніх викладачів, стали ідеї акмеології, педагогічної акмеології, що передбачають наявність значного потенціалу акмеологічного проектування або самопроектування професійного шляху особистості (К. Абульханова-Славська, О. Бодальов, В. Вакуленко, Н. Гузій, А. Деркач, В. Зазикін, Н. Кузьміна, А. Маркова, В. Максимова, С. Пальчевський, Л. Рибалко та інші). Однак на сьогодні залишається недостатньо вивченим професійний розвиток майбутніх викладачів природничо-математичних дисциплін на акмеологічних засадах.

Метою статті є теоретичне обґрунтування акмеологічних детермінант професійного розвитку майбутніх викладачів природничо-математичних дисциплін професійно-технічних навчальних закладів.

"Акме" в професійному розвитку (професійне "акме") – це психічний стан, що означає вищий для даної людини рівень його професійного розвитку на даний час; максимальну мобілізованість, реалізованість усіх професійних здібностей, можливостей і резервів людини на конкретному етапі.

Професіоналізм як найважливіша акмеологічна категорія розглядається у широкому контексті, у діяльнісному та особистісному проявах. Йдеться про професіоналізм, що включає підструктури, що перебувають у діалектичній єдності, професіоналізму діяльності та професіоналізму особистості.

Внутрішніми умовами досягнення професійного акме є: мотивація досягнення; активність людини, відповідна найбільшій продуктивності його трудової поведінки; "сильне" професійне цілепокладання та побудова професійного шляху по висхідній траєкторії; прагнення людини до досягнення свого максимального рівня; високий рівень домагань, мотивація самореалізації; здатність мобілізувати наявні в даний момент професійні можливості, сконцентруватися на цілі, здатність до відновлення після великих психологічних витрат, прагнення до збереження та примноження своїх досягнень.

Зовнішніми умовами появи "акме" у професійному розвитку є сприятливе і акмеологічно насичене професійне середовище, що спонукає людину до розкриття його справжніх професійних можливостей, а також наявність "акме"-подій, які можуть стати поштовхом до кульмінацій, "пікам" в професійному розвитку [2].

Аналіз детермінант професійного становлення майбутніх викладачів ПТНЗ як суб'єктів навчально-виховної діяльності визначається необхідністю розкриття можливостей розвитку й реалізації їх особистісно-професійного потенціалу.

Поняття термінів "детермінант" та "детермінанта" набуває різного значення при використанні їх у сучасних реаліях. Загалом "детермінанта" – це чинник, а "детермінант" – причина, фактичність. Слід зосередитись на тому що, "детермінант" – це складова, компонент, визначник, причина, умова. Детермінанта – це універсальний чинник, який наповнює навчальне середовище змістом, зумовленим

його функціональною спрямованістю. При цьому перспективність впливу тієї чи іншої детермінанти залежить від адекватного сприйняття суб'єктом відповідного обрамлення, в якому перебігає сам процес.

Акмеологія розглядає не будь-які процеси розвитку в ході навчання і виховання, а ті, які означають просування до вершин зрілості, мають висхідний, випереджаючий характер. Вона приділяє велику увагу тому, як людина в процесі засвоєння соціальних та професійних нормативних вимог визначає для себе оптимальну індивідуальну стратегію досягнення вершин професіоналізму і зрілості з урахуванням неповторного поєднання своїх потреб, можливостей і здібностей.

Акмеологічний підхід є пріоритетним напрямком, який спонукає особистість майбутнього викладача до прогресивного саморозвитку, самоорганізації та відповідно професійного самовдосконалення. Успішна реалізація особистісно-професійного потенціалу майбутнього викладача ПТНЗ здійснюється в процесі цілеспрямованого переорієнтування його поглядів, переконань, думок, ідейних принципів на розвиток природи самості.

Практичне застосування акмеологічного підходу при підготовці майбутніх викладачів професійно-технічних навчальних закладів передбачає опору на ідеї педагогічної акмеології, яка визначає об'єктивні, об'єктивно-суб'єктивні й суб'єктивні чинники (основні причини, рушійні сили, головні детермінанти професіоналізму), які забезпечують упровадження акмеологічного підходу у вищу педагогічну освіту; прагнення до самореалізації, високі особистісні й професійні стандарти, високий рівень професійного сприйняття й мислення, престиж професіоналізму та інші. Значущими акмеологічними умовами є задатки, загальні й спеціальні здібності суб'єкта праці, стан суспільства, умови сімейного виховання й освіти, доступ до культурних цінностей тощо. Вони складають зміст так званого передстартового періоду розвитку професіоналізму.

Важливою умовою акмеологізації педагогічного процесу є створення особливого "акмеологічного середовища" – середовища комфортного викладання й навчання, що стимулює прагнення до самореалізації, до творчості, до успіху й рефлексії [1]. Саме тому, невід'ємним елементом навчального середовища майбутніх викладачів професійно-технічних навчальних закладів, на наш погляд, є акмеологічні технології. Вони дають можливість навчити студентів професійно сприймати освітнє середовище, аналізувати освітні системи, розуміти процеси, які відбуваються в них, сприяти бажаним і не допускати небажаних учнівських результатів [3].

Акмеологічні технології завжди є індивідуально спрямованими на розвиток внутрішнього потенціалу, підвищення професіоналізму й адаптаційних можливостей студентів [4]. Об'єктом технологізації стають особистісні зони їх розвитку, способи й засоби професійного становлення.

Акмеологічні технології професійної підготовки майбутніх викладачів відрізняються від власне педагогічних технологій тим, що вони не "пасивно" ведуть студента по етапах навчання у вищому навчальному закладі, а стимулюють його до активного створення власних природовідповідних способів, прийомів, динамічних технік ефективною теоретико- і практико орієнтованої професійної самоосвіти та саморозвитку.

Результатом впливу є досягнення акмеологічної компетентності майбутніх викладачів ПТНЗ. Під акмеологічною компетентністю розуміємо інтегральну готовність і здатність особистості будувати свій поступовий психічний та професійний розвиток із постійним ускладненням задач і зростанням рівня досягнень, котрі найбільш повно реалізують психологічні ресурси які має людина.

Акмеологічна компетентність, як і будь-яка інша компетентність, включає знання, вміння, якості особистості, а саме:

- акмеологічні знання, тобто обізнаність, поінформованість про те, які досягнення можливі у сфері психічного, професійного розвитку, їх рівні, варіанти.

- акмеологічні вміння – прийоми, способи, технології досягнень у сфері психічного розвитку та професійній сфері, прийоми розрізнення, оцінювання різних видів акме;

- акмеологічні якості особистості, які забезпечують рух людини до намічених досягнень; до цих особистих якостей ми відносимо перш за все акме-мотивацію та акме-здібності.

Акме-мотивація – це спрямованість особистості на розв'язання акмеологічних задач психічного й професійного розвитку, а також на забезпечення його поступового характеру.

Акме-здібності – це індивідуально-психологічні властивості особистості, які забезпечують підтримку поступального висхідного вектора психічного та професійного розвитку, включають здатність будувати варіанти акмеограмм свого розвитку, обирати та реалізувати прийоми та технології переходу з одного рівня професіоналізму на інший, більш високий рівень, здатність долати перепони на шляху досягнення акме.

З метою виявлення якості психолого-педагогічної підготовки бакалаврів за напрямом 6.040201 "Фізика*" та освітнього ступеня "магістр" за спеціальністю 8.04020301 "Фізика (за напрямом)*" галузі знань 0402 "Фізико-математичні науки" було проведено аналіз стандартів вищої освіти, а саме освітньо-кваліфікаційних характеристик та освітньо-професійних програм (станом на 2015 рік).

Цикл професійної і практичної підготовки відносно психолого-педагогічної складової (Психологія, Педагогіка та Методика навчання фізики) є наявним тільки у варіативній частині, що принаймні дозволяє реалізувати принцип індивідуалізації навчання в ході підготовки фахівця.

На основі аналізу анотацій до психолого-педагогічних дисциплін виявляються наступні домінуючі особливості підготовки майбутнього фахівця освітнього ступеня "бакалавр" за спеціальністю 6.040201 "Фізика*":

– *ціль* викладання психолого-педагогічних дисциплін спрямовано на засвоєння студентами широкого спектру основних категорій відповідних наук та формування вмінь самостійно використовувати знання у майбутній професійній діяльності та повсякденному житті;

– *завдання* передбачають підготовку студентів до самостійного використання знань у майбутній професійній діяльності;

– *зміст* означених дисциплін надає можливість мати загальні уявлення щодо галузі знань пов'язаних із психологією та педагогікою.

Але, якщо звернути увагу на компетенції, що сприятимуть самостійному професійному зростанню відносно освітньо-кваліфікаційній характеристиці, не всі з них враховуються при вивченні студентами психолого-педагогічних дисциплін, а саме: здатність учитися (КСО.03); здатність до критики й самокритики (КСО.04); наполегливість у досягненні мети (КСО.07); здатність вибудовувати і реалізовувати перспективні лінії інтелектуального, культурного, морального, фізичного і професійного саморозвитку та самовдосконалення (КІ.02); здатність до постановки мети та вибору шляхів її досягнення, наполегливість у досягненні мети (КІ.03); здатність критично переосмислювати накопичений досвід, змінювати при необхідності профіль своєї професійної діяльності (КІ.04); здатність працювати самостійно і в колективі, здатність до культури соціальних відносин (КІ.06); здатність самостійно здобувати нові знання, використовуючи сучасні освітні та інформаційні технології (КІ.10); здатність до професійного удосконалення і самоудосконалення в галузі сучасної фізики (КСП.10); здатність до оволодіння методикою проведення навчальних занять в закладах системи середньої загальної і середньої професійної освіти (КСП.14).

Посилення формування означених компетенцій (не змінюючи наявні вимоги освітньо-кваліфікаційної характеристики) при психолого-педагогічній підготовці (ППП) допоможе майбутнім фахівцям у вирішенні типових задач відповідно основних функцій професійної діяльності.

Результат аналізу ОПП та ОКХ фахівців освітнього ступеня "бакалавр" за напрямом підготовки 6.040201 "Фізика*" вказує на недостатнє врахування соціально-особистісних, інструментальних та спеціалізовано-професійних компетенцій у змісті виробничих функцій.

На основі аналізу анотацій до психолого-педагогічних дисциплін виявляються наступні домінуючі особливості підготовки майбутнього фахівця освітнього ступеня "магістр" за спеціальністю 8.04020301 "Фізика (за напрямом) *":

– *ціль* викладання психолого-педагогічних дисциплін спрямовано на забезпечення фундаментальної теоретичної та практичної підготовки висококваліфікованих кадрів, які б набули глибоких міцних знань для виконання професійних завдань та здатності до самостійної науково-педагогічної діяльності в умовах вищих навчальних закладів різного рівня акредитації;

– *завдання* передбачають опанування майбутніми викладачами фізики вміннями будувати логічно завершений педагогічний процес у навчальних закладах різного типу і рівня акредитації, організовувати спільну та індивідуальну творчу діяльність та формувати стійкий інтерес до професійної діяльності та науки;

– *зміст* означених дисциплін надає можливість ознайомитися з особливостями педагогічної діяльності викладачів ВНЗ I-IV рівнів акредитації, новими освітніми та інформаційними технологіями, сучасними засобами навчання та раціональними способами підвищення професійної компетентності.

Але, якщо звернути увагу на компетенції, що сприятимуть самостійному професійному зростанню відносно освітньо-кваліфікаційній характеристиці, не всі з них враховуються при вивченні студентами психолого-педагогічних дисциплін, а саме: здатність до критики й самокритики (КСО.04); креативність, здатність до системного мислення (КСО.05); наполегливість у досягненні мети (КСО.07); здатність вибудовувати і реалізовувати перспективні лінії інтелектуального, культурного, морального, фізичного і професійного саморозвитку та самовдосконалення (КІ.02); здатність до постановки мети та вибору шляхів її досягнення, наполегливість у досягненні мети (КІ.03); здатність критично переосмислювати накопичений досвід, змінювати при необхідності профіль своєї професійної діяльності (КІ.04).

Відповідно, посилення формування означених компетенцій (не змінюючи наявні вимоги освітньо-кваліфікаційної характеристики) при психолого-педагогічній підготовці (ППП) допоможе майбутнім фахівцям у вирішенні типових задач відповідно основних функцій професійної діяльності.

Висновки. На основі аналізу стандартів вищої освіти виявлено недостатнє спрямування психолого-педагогічної підготовки майбутніх викладачів ПТНЗ на формування соціально-особистісної компетенції, яка відповідає за самостійне професійне зростання в умовах вищого навчального закладу та

за його межами. Впливовими детермінантами професійного розвитку є акмеологічні суб'єктивні та об'єктивні складові, що сприятимуть підвищенню якості підготовки майбутніх викладачів професійно-технічних навчальних закладів.

Перспективи подальших розвідок у даному напрямку пов'язуємо з аналізом впливу акмеологічного середовища на якість психолого-педагогічної підготовки майбутніх викладачів природничо-математичних дисциплін, що має бути враховано при розробці освітньо-професійних програм.

Використані джерела

1. Вакуленко В.М. Акмеологічний підхід у теорії й практиці вищої педагогічної освіти України, Білорусі, Росії (порівняльний аналіз): автореф. дис. на здобуття наук. ступеня д-ра пед. наук: 13.00.01 "Загальна педагогіка та історія педагогіки" / В.М.Вакуленко; Луганськ. нац. ун-т ім. Тараса Шевченка. – Луганськ, 2008. – 44 с.
2. Деркач А. Акмеология : учебное пособие / А. Деркач, В. Зазыкин. – СПб.: Питер, 2003. – 256 с.
3. Кузьмина Н.В. Акмеологическая теория повышения качества подготовки специалистов образования / Нина Васильевна Кузьмина. – М. : Исслед. центр проблемы качества подготовки специалистов, 2001. – 144 с.
4. Ніколаєску І.О. Практичні основи акмеологічного розвитку особистості в умовах освітньо-інформаційного простору: навчально-методичний посібник / І.О. Ніколаєску. – Черкаси : ОПОПП, 2012. – 54 с.

Sosnickaya N.

ACMEOLOGICAL DETERMINANTS OF FUTURE VOCATIONAL SCHOOLS TEACHERS' PROFESSIONAL DEVELOPMENT

The national strategy of the development of education in Ukraine to 2012 – 2021 years defines the main directions, priorities, tasks and mechanisms of realization of state politics in the field of education, especially in professional and technical. The most important for state is educational people of innovational type of thinking and culture, projecting the acmeological educational space with accounting the innovational development of education, personality's needs and also needs of society and state. Inadequate responsibility of educational services to needs of personality can provoke the imperfect professional attitude according to needs of labour market. That's why there is a necessity in improvement of quality of education on the innovational basis and creating modern psychological and pedagogical accompaniment.

The purpose of the article is theoretical grounding of acmeological determinants of professional development of future teachers of nature and mathematical disciplines of professional and technical educational establishments.

In the article there have been defined the notion of professional "acme" and reflected internal and external conditions of its achievement; professionalism has been considered as a acmeological category; there have been given the understanding of the terms "determinant" and "determinanta" in modern realities; the acmeological aspect of educational environment has been characterized; there have been characterized the quality of psychological and pedagogical training of future teachers of nature and mathematical disciplines.

Conclusions. On the basis of the standards of higher education there have been defined the inadequate orientation of psychological and pedagogical training of future teachers of vocational schools on the forming of social and personality competence which is responsible for independent professional growth in the conditions of higher educational establishment and out of it. Influential determinants of professional development is acmeological subjective and objective parts, which will be contribute to improvement of quality of preparation of future teachers of professional and technical educational establishments.

Key words: *acmeological determinants, teachers of natural and mathematical disciplines, professional development.*

Стаття надійшла до редакції 20.05.2016